

tani és esztétikai vizsgálódást *Herczeg Ferenc* „Emlékezései“ I. kötetének megjelenése alkalmából *a költő és lélekűzár*, a psychosophia és psychologia, a lélekbölcselet és lélektudomány kapcsolatáról, amiről szóló régebben külön is megjelent dolgozatot egyébként Huszti József folyóiratunkban értéke szerint már részletesen ismertett; fejlődésrajzot a *kezdet és vég* határai között, egy egész életre terjedő egyéni napló ismerete alapján a legkiválóbb és legeredetibb magyar filozófusról, *Pauler Ákosról*, világnézete kialakulásának gigantikus belső küzdelmeiről; s végül halotti búcsúztató beszéd formájában nagy megértéssel vázolt értékelést a *magyarság és németiség* sorsközösségéből eredő politika mártírjának, *Bleyer Jakabnak* politikai vívódásairól, mely elvi kérdéseket tisztázó magas színvonalú búcsúztató egyúttal fényes példája az igazság keresésére törekvő lelkiismeretes politikai állásfoglalásnak.

Ennyi sok, újszerű és változatos tanulmány egy gyűjteményben valóban csodálattal s egyben tisztelettel töltheti el az olvasót a könyvnek újra meg újra való forgatásakor s arra indíthatja, hogy hálát érezzen a tudós szerző iránt e sok és nagy okulásért, melyet a könyvből meríthetett.

Ez a magyarázata annak, hogy magunk is hosszasabban, talán e folyóirat szűk terétől meg sem engedett módon és mértékben foglalkoztunk e tanulmánykötetettel. De meg kell vallanunk, olvasásakor úgy éreztük magunkat, mint a bányász, ki a bánya mélyén, a tárnák során haladva az aranyló ércnek mindig új és új gazdag ereit pillantja meg s a kincsek látványától megválni nem könnyen tud.

A kincseket újra meg újra feltárni nagy lelki élmény, s ennek tudatában teljes meggyőződéssel hívom fel e folyóirat olvasóit halvány ismertetésünk után Kornis Gyula könyvének magának élvezetes olvasmányára.

Gyulai Agost.

Pauler-Emlékkönyv. Budapest, 1934. Egyetemi Nyomda. 198 l.

A Magyar Filozófiai Társaság elhunyt nagy elnökének, Pauler Ákosnak kívánt impozáns szellemi emléket állítani folyóiratának, az Athenaeumnak legutolsó számával, mely egyformán tükrözi azt a páratlan veszteséget és mélységes gyászt, mely a magyar bölceletet nagy vezérének halálával érte, de azt a mély és maradandó szellemi hatást is, melyet Pauler Ákos tanári és írói működése a magyar bölceleti gondolkodásra kifejtett. Az Emlékkönyv gondos szerkesztésének érdeme, hogy az írógárda értekezései három nagy problémakörbe csoportosítva vizsgálóan rá a kiváló magyar gondolkodó egyéniségére, bölceleti rendszerére és ennek forrásaira, végül pedig a fiatal filozófus nemzedékben keltett értékes indításaira.

Az élre *Kornis Gyulának* „Kezdet és vég“ címmel tartott elnöki megnyitója került, mely Pauler Ákos mesteri genetikus lélekrajzával állított maradandó emléket a Magyar Filozófiai Társaság emlékülésén. A filozófus pályatárs, a közvetlen jó barát friss és kegyeletes emlékeit kiegészítették Pauler Ákosnak ifjúkorában kezdett és élete végéig folytatott naplóföljegyzései. A sokoldalú és élesszemű író lélekrajzoló művészetének remekműve lett ezek alapján

az a szellemi kép, melyen Pauler markáns és minden vonatkozásban erősen egyéni alakja plasztikusan domborodik ki a 90-es évek magyar középiskolájának vagy az utolsó magyar félszázad szellemi életének háttéréből. Léleklátó szemmel világít be Kornis Gyula Pauler szellemi kibontakozásának egész folyamába és érteti meg Paulert az embert és a bölcselőt. Ha a bensőséges kegyelet friss színeit tükrözik is Kornis nagy művészettel szőtt sorai, a páratlan kép, melyet rajzolt, mégis változatlanul a magyar bölcsélet Pantheonjának szól.

Bárá Brandenstein Béla cikke („Pauler Ákos Emlékezete”) az igazságot elthathatlan belső szomjúsággal kereső nagy filozófus léleknek szól. Ami szó bölcselőnk egyéniségéről esik is, mind csak azt szolgálja, hogy elvezessen bennünket Pauler szellemi műhelyébe és megértesse, miként formálta ki az emberi gondolkodás legsúlyosabb problémáinak sziklatömbjeiből Pauler Ákos a sajátos bölcséleti rendszerét. Br. Brandenstein Pauler műveinek gondos és beható elemzésével és magyarázatával vezeti el az olvasót kitűzött céljához, az egyéniség és gondolat finom egymásratalálásából fejti ki és világítja meg Pauler életszemléletének három nagy állomását: a pozitivistáét, a metafizikusét és végül az Absolutum, az Isten felé fordult nagy gondolkodót. Br. Brandensteinnek ez az értekezése a legjobb bevezetésnek kínálkozik Pauler bölcséleti rendszerének megértéséhez.

Schütz Antal a keresztény bölcsélet szemszögéből vette vizsgálat alá Pauler rendszerét az Aquinói Szent Tamás-Társaság emlékülésének elnöki megnyitójában. A „philosophia perennis” mérlegére a rendszer legutolsó fogalmazásában, legérettebb formájában került és Schütz úgy találta, hogy Pauler fundamentális gondolatpillérei, centrális tételei harmóniában állanak a keresztény bölcsélet tanításával, amiért is Paulert méltán sorozta a katolikus gondolat értékes munkatársai közé, rendszerét pedig a nagy keresztény bölcselők alkotásaival hozta rokonságba.

A pauleri bölcsélet két nagy történeti fundamentumát, az aristotelizmus és a platonizmus hatását *Kecskés Pál* („Pauler aristotelizmusa”) és *Halasy-Nagy József* („Pauler platonizmusa”) igyekeztek fölfedni. Halasy-Nagy világos vonalvezetéssel rajzolja ki Pauler gondolatainak útját, mely Platontól végül is Szent Agoston felé hajlott el; Kecskés pedig tudós gonddal mutatja ki a rendszerben az aristotelesi hatásokat, melyek azonban javarészt formai és metodikai jellegűek. De idevágó részletkutatásokra még ezentúl is az a feladat vár, hogy megállapítsák, miben kapott Pauler közvetlen indítást az antik bölcsélet két nagy mesterétől, és hogy Paulert saját bölcséleti rendszere mennyiben befolyásolta a bölcsélet történetének vezéralakjaira vonatkozó sajátos meglátásában. Az azonban már e két említett dolgozat megállapításaiból is világos, hogy a pauleri rendszer végső kifejtésében az augustinizmus stílusában érett ki.

Az Emlékkönyv többi értékes tanulmánya részben Pauler rendszerének egyes pontjaival foglalkozik, részben pedig a nagy bölcselőtől vett gondolatok önálló továbbfejlesztésével azt igazolja, hogy Pauler Ákos mint tanár mily

sok gondolatot tudott ébreszteni és mily termékeny ösztönzést tudott adni a katedrája köré sereglett fiatalabb nemzedéknek. Így *v. Moór Gyula* „A filozófia mibenléte Pauler szerint“ c. értekezésében a jogfilozófának egy oly rendszerét mutatja be, melyet a szerző maga is a pauleri rendszer variációjának tekint. *Varga Sándor* Pauler bölcséletében a filozófia autonómiájának, *Somogyi József* az igazság eszméjének kérdését vizsgálja. *Bencsik Béla* Pauler ideológiájának alap gondolatait szövi tovább, *Nozlopi László* a filozófiai anthropologia, *H. Schiller Pál* a psychologia, *Prahács Margit* az esztétika, *Mátrai László* a történetbölcsélet oldaláról világítják meg Pauler gondolatait. Különös érdeklődésre tarthat számot az Emlékkönyv utolsó három dolgozata, melyben *Tóth Dénes* a zenével kapcsolatban vet fényt Pauler lelki világára, *Prohászka Lajos* Pauler tragikus életérzéséről írt eredeti és mélyen szántó gondolatsorokat, *Kerényi Károly* pedig az orphikus lélek kinyomozásával oly gondolatot fejt ki, melyet a hirtelen elhunyt nagy magyar filozófus legutoljára vetett föl szűk baráti körében.

Ebben a körben — stílusos ismétlődése ez az igazi filozófussornak! — Sokrates utolsó beszélgetése is szőnyegre került akkor, amikor még senki sem gondolhatott a helyzet megrendítő hasonlatosságára. Ma látjuk azonban, hogy Pauler szavának és tanításának a lelkek mélyéig elható erőt mégis az a meggyőződéses, mindenkit lenyűgöző filozófus élet adott, melyben az ember nemcsak lázas keresője, hanem szolgálja is maradt az igazságnak. Ennek a meleg átérzése készíti a tanítványt arra, hogy a távozó után néztében mélységes megindultsággal mondja szívében feléje: Ne menj még, maradj!

Balassa Brunó.

Rácz Lajos: Comenius Sárospatakon. Néhai Gyertyánffy István hagyományának felhasználásával kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Bp., 1931. (N. 8 r., 266 l.)

A tudománykedvelő és iskolapártoló Rákócziaknak egyik dicsősége, hogy meg tudták nyerni a magyar oktatásügy számára — ha csupán néhány évre is — a XVII. század kiváló pedagógiai elméjének, az akkor már nagy hírű Comenius Ámos Jánosnak közreműködését és szervező tevékenységét. Az a négy esztendő (1650—54), melyet Comenius Sárospatakon töltött, ráirányította az európai pedagógiai érdeklődést működése színhelyére, a pataki főiskolára s vele a magyar közoktatásügyre is. Comenius itteni munkássága olyan művelődéstörténeti értékünk, melynek jelentőségét megvilágítani és kiaknázni nemcsak tudományos, hanem nemzeti kötelességünk is. A nagy pedagógus sárospataki működésével több érdemes magyar dolgozat foglalkozott a múltban, azonban ezeknek eredményei az azóta nagyot fejlődött Comenius-irodalom világánál alapos kiegészítésre és kibővítésre szorultak már. Erre a szükséges és jelentős feladatra vállalkozott Rácz Lajos, bölcséleti és nevelésügyi irodalmunk régi jeles művelője, aki könyvében a legújabb kutatások (különösen a kiváló Kvaicsala professzortól feltárt Comenius-iratok, levelezés stb.) alapján tudományos tüzetességgel és teljességgel mutatja be Comenius magyar-